

РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ОСВІТИ ТА ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 930:001(477) «185/201»

Світлана Авхутська

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
orcid iD 0000-0002-8357-3052

СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО КАНОНУ СПЕЦІАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВІТЧИЗНЯНІЙ НАУЦІ: ДРУГА ПОЛ. ХІХ – ПОЧ. ХХІ СТ.

У статті досліджується становлення провідних спеціальних історичних дисциплін (далі – СІД) у вітчизняній науці, що займаються вивченням різних видів історичних джерел. Висвітлюються основні етапи їхнього розвитку з другої половини ХІХ – до поч. ХХІ ст. Узагальнено підсумки досліджень вітчизняних науковців у галузі найважливіших спеціальних історичних дисциплін – палеографії, дипломатики, метрології, генеалогії, сфрагістики, геральдики, епіграфіки та ін. Подано дослідження, які визначають основні аспекти розвитку студій СІД та їх місце в системі української історичної науки. Наголошено на тому, що останнім часом спостерігається посилення уваги науковців до історії, теорії та методології СІД.

Ключові слова: спеціальні історичні дисципліни, українська історична наука, історичні джерела, палеографія, дипломатика, метрологія, генеалогія, сфрагістика, геральдика.

Постановка проблеми. В умовах бурхливого становлення української історичної науки особливого поцінування набувають історіографічні студії, присвячені історії дисципліни. Водночас спеціальні історичні дисципліни надають можливість проаналізувати й використати максимальну кількість різноманітних історичних пам'яток, на основі вивчення яких історик реконструює суспільно-історичну реальність. Розв'язання питання історіографії вітчизняних СІД ХІХ–ХХІ ст. відкриє краще бачення сучасних наукових дискусій про ретроспекцію та перспективу найважливіших СІД – дипломатики, палеографії, сфрагістики, геральдики, генеалогії, метрології та ін.

Аналіз актуальних досліджень. Ґрунтовною узагальнювальною працею, присвяченою визначенню еволюції, предмету, об'єкту, завданням та історіографічному аналізу СІД у вітчизняній науці стала праця творчого колективу на чолі з Ю. Кондуфором Інституту історії АН УРСР [3]. Проте в даному дослідженні традиційно приділялося значно більше уваги саме здобуткам російських і радянських, натомість менше – зусиллям українських учених. На сучасному етапі настає підйом популярності спеціальних історичних дисциплін, спостерігається їхня диференціація, розширення вивчення «українського документального матеріалу», вітчизняними фахівцями продуктивно досягнуто здобутки попередників і підготовлено фахові видання, зокрема «Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та практики» тощо.

Метою статті є здійснення історіографічного аналізу розвитку провідних спеціальних історичних дисциплін в українській науці, розкриття внеску вітчизняних науковців у процес їхнього становлення протягом другої половини XIX – початку XXI ст.

Виклад основного матеріалу. Спеціальні історичні дисципліни (СІД) є джерелознавчими галузями знань, що вивчають окремі види історичних джерел та розробляють теоретико-методологічні засади їх дослідження. СІД часто називають цеглинами історичної науки, що якраз і виникли як комплекс прикладних навичок роботи з історичними джерелами. Спеціальні історичні дисципліни не одразу стали спеціальними, формування їхнього сучасного канону є результатом тривалого розвитку. Зародження наукових знань із дипломатики, палеографії та сфрагістики відбулося з появою праці Ж. Мабільйона «Дипломатика в шести книгах» (1681 р.). У XVIII ст. накопичені практичні знання почали перетворюватися на наукові дисципліни. Остаточно ж процес оформлення провідних (класичних) СІД як наукових дисциплін завершився у XIX ст., водночас було вперше введено в науковий обіг Т. Зіккелем термін «допоміжні історичні дисципліни». У другій пол. XX ст. розпочалася нова хвиля розвитку допоміжних історичних дисциплін, що було зумовлено вагою теоретичних і прикладних напрацювань у кожній окремо взятій дисципліні. На поч. XXI ст. більшість українських дослідників погоджується з потребою перейменування раніше вживаного «допоміжні історичні дисципліни» на «почесніше» – «спеціальні історичні дисципліни».

У розвиткові студій спеціальних історичних дисциплін у вітчизняній науці можна виокремити такі етапи: дорадянський, радянський та сучасний.

У дорадянський період протягом другої половини XIX ст. у вітчизняній історичній науці стрімко зросло значення прикладних знань із таких класичних СІД, як дипломатики, палеографії, метрології, генеалогії, сфрагістики та геральдики. Поштовхом до розвитку допоміжних історичних знань взагалі та палеографічних знань зокрема стала публікація в 1834 р. Археографічною комісією «Повного зібрання руських літописів». Наступним кроком була поява перших ґрунтовних наукових праць із СІД. У 1885 р. вийшла друком «Славяно-русская палеография. XI–XIV вв.» І. Срезневського [4, 52], у якій український дослідник до предмету вивчення палеографії відносить написи, зроблені не тільки на пергамені та папері, але й на твердих матеріалах, зокрема іконах, монетах, печатках, камені тощо. І. Срезневський розглянув питання виникнення й розвитку слов'янської абетки й поширення писемності на Русі, описав низку пам'ятників XI–XIV ст., поклавши таким чином початок розробці історії виникнення й розвитку палеографії в країні, проте у своїй праці автор розглянув тільки ранні типи кирилівського письма – устав і напівустав XI–XIV ст.

Іншим вітчизняним ученим Д. Яворницьким було проведено наукову розвідку з історичної метрології («Записки об обозрение русских древностей», 1854), що містили відомості про історію розвитку одиниць вимірювання та їх співвідношень. Будучи різнобічним дослідником, Д. Багалій доклав чимало зусиль на ниві розвитку й інших спеціальних історичних дисциплін, зокрема, не оминув увагою топографію восьми Запорізьких Січей («Топографический очерк Запорожья», 1884).

Український архівіст І. Каманін у кінці ХІХ – на поч. ХХ ст. займався дослідженням українських документів ХVІ–ХVІІ ст. Дослідження науковця щодо автентичності грамот галицьких князів і українських гетьманів сприяли розвитку вітчизняної дипломатики. До творчого доробку дослідника належать також його розвідки в галузі палеографії, зокрема дослідження останнього типу кирилівського письма – скоропису – на українських землях у ХV–ХVІІІ ст. Учений виділяє чотири етапи розвитку українського скоропису. Видання І. Каманіна «Палеографічний ізборник. Матеріали з історії південноросійського письма в ХV–ХVІІІ ст.» 1899 р. отримало схвальні відгуки колег та було відзначено Уварівською премією.

Слід зауважити, що наукові дослідження з дипломатики в Україні проводилися ще в першій половині ХІХ ст. У 20-х рр. у Харківському університеті професор К. Паулович викладав курс дипломатики, що базувався на модерних ідеях західноєвропейської дипломатики. У другій половині ХІХ ст. важливим осередком із дипломатичних досліджень в Україні став Львівський університет, де працювали К. Малечинський, В. Семкович та ін. Загалом, у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. здобутки української дипломатики зводилися головним чином до освоєння досягнень польських та російських колег. Виключенням стало видання в 1861–1914 рр. Київською комісією давніх актів актового матеріалу 35-томного «Архива Юго-Западной России», що відіграло важливу роль у розвитку історичних досліджень на Україні.

Початок розвитку історичної метрології в Україні був покладений у працях А. Лобко, Н. Горбачевського, К. Болсуновського та ін. Статтю дослідниці А. Лобко було присвячено заходам уряду на включеній до Російської імперії Лівобережній Україні щодо пристосування традиційних українських мір до загальноімперських у 18 ст. [6, 232]. К. Болсуновський дослідив знайдені в Києві в другій половині ХІХ ст. давні гривні, важки, терези й монети [1].

На ниві геральдики, сфрагістики та генеалогії в дорадянський період працювали В. Лукомський, В. Модзалевський, І. Крип'якевич, О. Лазаревський, А. Барсуков, М. Слабченко та ін. Так, почесне місце в українській генеалогії В. Модзалевському забезпечила його праця «Малоросійський родословник» [9], у якій було представлено 234 родословні дворянських прізвищ Чернігівщини. Дана праця стала

справжньою енциклопедією критично перевіреного матеріалу з історії лівобережно-українського шляхетства XVII–XIX ст. Особливо цінними в спадщині дослідника є здійснені ним копії оригіналів документів, що були втрачені під час війн, і які сьогодні можна вважати першоджерелами, а особлива заслуга вченого полягає в тому, що він заклав основи методології генеалогічних досліджень.

У 1914 р. В. Модзалевський разом із професором В. Лукомським і графіком Є. Нарбутом видав «Малоросійський гербовник» [8], що став помітним явищем не тільки української, але й світової геральдики. У 1917 р. В. Модзалевський, Є. Нарбут та художник В. Кричевський брали безпосередню участь у створенні державного гербу Української Народної Республіки.

У становленні та розвитку української генеалогії та сфрагістики вагомим є внесок вітчизняного історика О. Лазаревського, який виявив і опублікував значну кількість документів з історії родів козацької старшини Лівобережної України [6]. У своїх працях дослідник наводив їх родоводи, таким чином демонструючи поступовий процес перетворення козацької старшини на дворянство. Установлюючи достовірність історичних документів, О. Лазаревський володів прийомами дипломатики та сфрагістики, які він застосовував при аналізі військових, судових печаток і печаток міст Лівобережної України.

Найбільш важливі сфрагістичні дослідження дорадянського періоду, присвячені козацьким печаткам, належали М. Слабченко та І. Крип'якевичу. У «Матеріалах по малорусской сфрагистике» (Одеса, 1912) дослідницею М. Слабченко подано опис 126 печаток козацьких старшин, гетьманських і запорозьких печаток. І. Крип'якевич доповнив цей опис додатковими 26 печатками, виправив деякі помилкові дані авторки, зокрема використавши чітку класифікацію печаток, що є основним елементом методології сфрагістичних досліджень. І. Крип'якевич поділив козацькі печатки на дві групи: печатки Запорозького війська, або державні українські печатки, та приватні печатки гетьманів й козацької старшини («З козацької сфрагістики», 1917).

Таким чином, на початок ХХ ст. роль таких найважливіших допоміжних історичних дисциплін, як палеографія, дипломатика, метрологія, генеалогія, сфрагістика та геральдика в вітчизняній науці значно зросла, оскільки вони отримали статус самостійних наукових «допоміжних історичних дисциплін», а окремі з них викладалися у Львівському, Харківському, Київському, Новоросійському (Одеському) університетах для підготовки професійних істориків. Проте, незважаючи на здобутки, залишалися невирішеними питання, пов'язані з відсутністю чіткого визначення предмету, об'єкту, завдань, методів деяких дисциплін, мала місце нерівномірність теоретичних розробок щодо кожної окремо взятої дисципліни.

Радянський період характеризувався продовженням розвитку провідних та становленням цілком нових допоміжних історичних дисциплін, які закономірно стали виокремлюватися з класичних СІД. Передусім, у палеографії, яка традиційно досліджувала матеріал, знаряддя та типи письма, залишалися мало вивченими багато інших важливих особливостей рукописної книги, зокрема зовнішнє оформлення й оздоблення рукопису, історія виникнення та розповсюдження книги тощо, що й стало предметом вивчення окремої дисципліни – кодикології. У 30-рр. ХХ ст. кодикологічні методи дослідження застосувала перша жінка-магістр Російської імперії – українка за походженням – О. Добіаш-Рождественська. Дослідження історії української рукописної книги та інтролігаторства в 20-ті рр. ХХ ст. були зосереджені в Українському науковому інституті книгознавства (УНІК). Завдяки дослідженням В. Модзалевського, П. Курінного, Д. Щербаківського, В. Барвінка та ін. було досягнуто значних успіхів у питаннях книгознавства в Україні. Зокрема, у 1924 р. Інститутом видано «Загальний огляд стародруків київських бібліотек» (автор В. Барвінок). Остаточно як окрема СІД кодикологія була визнана радянськими вченими в 70-ті рр. ХХ ст.

Значний розвиток у першій половині ХХ ст. отримала філігранологія, що відокремилася від палеографії й займається дослідженням паперу та водяних знаків (філіграней) на ньому [12, 280]. Першу ґрунтовну працю з філігранології в радянській Україні було видано І. Каманіним [5]. Вона стала результатом довготривалого збору водяних знаків співробітником Київського центрального архіву давніх актів О. Вітвицькою під керівництвом відомого українського вченого (містила 1336 зображень).

Відокремлення від палеографії ще однієї СІД – епіграфіки – відбулося на початку ХХ ст., але розвиток та становлення як самостійної наукової дисципліни припав на радянський період. Значні успіхи в дослідженні давньоруських графіті – написів на стінах Софіївського собору XI–XIV ст. – було досягнуто С. Висоцьким. До творчого доробку українського історика, археолога й мистецтвознавця належить розшифрування 300 написів-графіті та відкриття софіївської абетки, що існувала на теренах Київської Русі не пізніше IX ст. і засвідчила еволюційний розвиток кириличної писемності.

Поряд із працями з палеографії, кодикології, філігранології, епіграфіки з'являються праці, які стосувались української метрології XV–XVIII ст., зокрема О. Неселовського – про міри сипучих тіл на Поділлі, К. Сохачевича – про міри сипучих тіл на Галичині. Т. Вербицький видав історико-метрологічні таблиці про міри на українських землях у складі Польщі і Литви з характеристиками одиниць вимірювання відповідно до законодавчих актів XVI–XVIII ст., І. Єрофєєв присвятив статтю давнім українським мірам. Науковий інтерес істориків проблематикою метрології був пов'язаний із підвищенням уваги в радянській науці до соціально-економічної історії.

Проте, незважаючи на певні доробки, в міжвоєнний та воєнний періоди спостерігається зниження інтересу до студій спеціальних історичних дисциплін. Після тривалої перерви бурхливий розвиток СІД припадає на 60–70 рр. ХХ ст., що було пов'язано з нечуваним розмахом історико-географічних та картографічних досліджень у радянській Україні. У цей період дослідження студій СІД відбувалися у двох напрямках: як дослідження з окремих дисциплін, так і поява узагальнювальних праць. Зокрема, важливим кроком із популяризації СІД став вихід у 1963 р. навчального посібника «Допоміжні історичні дисципліни», підготовленого професурою Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка А. Введенським, В. Стрельським, В. Дядиченком, що через недостатню джерельну аргументованість зроблених висновків, відірваність від «українського матеріалу» знайшов неоднозначну оцінку серед колег [2].

У 1960–70-і рр. серед дослідників, які активно займалися українською палеографією, особливо варто поцінувати В. Панащенко [10], І. Іваницьку, П. Захарчишину, З. Хомуцьку та ін. Їм належать конкретні розвідки з дослідження взаємовпливам різних типів письма на українських землях у XV–XVII ст. Серед студій суміжних із палеографією дисциплін у даний період вагоме місце займають праці Я. Запаска та Є. Апановича, присвячені українській рукописній книзі.

У 1980–1990-і рр. серед українських дослідників, які активно займалися дипломатикою, варто поцінувати Я. Дашкевича, Я. Ісаєвича, М. Ковальського, О. Купчинського, О. Мацюка, Ю. Мицика та ін. Їм належить розроблення історіографічних, історичних, загальних теоретичних питань дипломатики, а також конкретні студії, присвячені виявленню різних видів, типів і жанрів писемних пам'яток.

Отже, у радянський період в Україні було досягнуто значних успіхів у розвитку кодикології, філігранології, епіграфіки, метрології, дипломатики та інших дисциплін. Проте, варто визнати, що досягнення вітчизняної палеографії були скромнішими, ніж російської, у активі якої натрапляємо на фундаментальні праці С. Клепікова, Л. Черепніна, М. Тихомирова, М. Розова та ін.

Після отримання Україною незалежності було створено в 1994 р. на базі сектора історичної географії та картографії Інституту історії України НАН України відділ спеціальних історичних дисциплін, який почав подавати нову інформацію про формування кордонів держави в різні часи (історична географія), наявність власних грошових знаків – національної валюти (боністика), про створення за часів Української революції державних нагород, військових відзнак (фалеристика) тощо.

На сучасному етапі зростає кількість захищених дисертацій, зокрема, докторських, О. Гальченко, Л. Дубровіною (фахівців у галузі кодикології та кодикографії), О. Однороженком (геральдика, сфрагістика), В. Бездрабко (документознавство, дипломатика) та ін.

Останнім найбільш ґрунтовним виданням із СІД є колективна праця під керівництвом професора І. Войцехівської [11], яка підсумувала всі набутки вітчизняної та зарубіжної історіографії. Даний довідник містить 62 традиційних та модерних гасла СІД і відображає існуючий стан опрацювання СІД в українській історичній науці. Взагалі кількість СІД чітко не визначена, зокрема через виокремлення одних дисциплін із інших, але сьогодні йдеться про понад 80 дисциплін.

Висновки. Отже, спеціальні історичні дисципліни пройшли довгий шлях розвитку й не відразу стали спеціальними. Становлення СІД у вітчизняній історичній науці відбулося в декілька етапів. Дорадянський етап відзначається сформованістю окремих провідних СІД – палеографії, дипломатики, сфрагістики, генеалогії та ін. Радянський етап характеризується ширшим вивченням «українського документального матеріалу», наприклад грамот князів, універсалів гетьманів тощо. На сучасному етапі відбувається подальша диференціація, розширення методичних можливостей та зростання авторитету спеціальних історичних дисциплін у середовищі історичної науки, що лише зміцнює їхнє становище.

Перспективи подальших напрацювань полягають у з'ясуванні особливостей розвитку модерних спеціальних історичних дисциплін у вітчизняній науці, зокрема вексилології, фалеристики, боністики, неографії та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болсуновский К. Древние гирьки, найденные в Киеве и отношение их к различным весовым системам / К. Болсуновский. – К. : Тип. И. И. Чоколова, 1898. – 28 с.
2. Введенський А. О. Допоміжні історичні дисципліни : [навч. посіб.] / А. О. Введенський, В. О. Дядиченко, В. І. Стрельський. – К. : Рад. школа, 1963. – 208 с.
3. Вспомогательные исторические дисциплины : историография и теория / Ю. Ю. Кондуфор и др. – К. : Наукова думка, 1988. – 280 с.
4. Ізмаїл Іванович Срезневський (до 200-річчя від дня народження) : бібліогр. покажч. / уклад. О. С. Журавльова, Н. Г. Мацнева та ін. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 185 с. : іл.
5. Каманін І. М. Водяні знаки на папері українських документів XVI–XVII вв. (1566–1651) / І. Каманін, О. Вітвицька. – К. : Друк. Всеукр. Акад. Наук, 1923. – 30+144 с. – (Збірник Історично-Філологічного Відділу Всеукраїнської Академії Наук. – № 11).
6. Лазаревский А. М. Очерки малороссийских фамилий. Материалы для истории общества в XVII–XVIII вв. Кочубеи (В. Л. Кочубей), Мазепа и М. Кочубей / А. М. Лазаревский. – Русский архив. – 1876. – Т. 3. – С. 438–455.
7. Лобко А. Попытка к уравнению мер и веса в Малороссии XVIII в. / А. Лобко // Киевская старина. – 1889. – № 7. – С. 232–239.
8. Лукомский В. К. Малороссийский гербовник / В. К. Лукомский, В. Л. Модзалевский. – СПб. : Типография Сириус, 1914. – 322 с.
9. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник / В. Л. Модзалевский. – К. : Типография Г. Л. Фронцкевича и Ко, 1908. – Т. 1. : А-Д. – 519 с.
10. Панашенко В. В. Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст. : на матеріалах Лівобережної України / В. В. Панашенко. – Київ : Наукова думка, 1974. – 111 с.

11. Спеціальні історичні дисципліни. Довідник : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / І. Н. Войцехівська (керівник авт. кол.), В. В. Томазов, М. Ф. Дмитрієнко та ін. – Київ : Либідь, 2008. – 520 с.

12. Спеціальні історичні дисципліни : [навч. посіб.] / В. О. Замлинський, М. Ф. Дмитрієнко, Т. А. Балабушевич та ін. ; за ред. В. О. Замлинського, М. Ф. Дмитрієнко. – К. : НМК ВО, 1992. – 324 с.

REFERENCES

1. Bolsunovskii, K. (1898). *Drevnie girki, naidennye v Kieve i otnoshenie ikh k razlichnym vesovym sistemam [Ancient weights found in Kiev and their relation to different weight systems]*. K.: Tip. I. I. Chokolova.

2. Vvedenskii, A. O., Diadychenko, V. O., Strel'skiy, V. I. (1963). *Dopomizhni istorychni dyscypliny [Auxiliary historical disciplines]*. K.: Rad. shkola.

3. Kondufor, Yu. Yu. (1988). *Vspomohatelnye istoricheskie distsipliny: istoriografiia i teoriia [Auxiliary historical disciplines: historiography and theory]*. K.: Naukova dumka.

4. Zhuravlova, O. S., Matsneva, N. G. (2012). *Izmail Ivanovych Sreznevskiy (do 200-richchia vid dnia narodzhennia): bibliogr. pokazhch [Ismail I. Sreznevsky (the 200th anniversary of the birth): bibliography]*. X.: XNU imeni V. N. Karazina.

5. Kamanin, I. M., Vitvitskaia, A. (1923). *Vodiani znaky na paperi ukrainskykh dokumentiv XVI–XVII vv. (1566–1651) [Watermarks on paper of the Ukrainian documents of the XVI–XVII centuries (1566–1651)]*. K. Collection of Historical-Philological Department of the Ukrainian Academy of Sciences, 11).

6. Lazarevskii, A. M. (1876). *Ocherki malorossiiskikh familii. Materialy dlia istorii obshchestva v XVII–XVIII vv. Kochubei (V. L. Kochubey), Mazepa i M. Kochubei [Sketches of Little Russians family manes. Materials for the history of society in the XVII–XVIII centuries. Kochubei (Kochubei V. L.), Mazepa and M. Kochubei]*. *Russkii arkhiv*, 3, 438–455.

7. Lobko, A. (1889). *Popytka k uravneniiu mer i vesa v Malorossii XVIII v. [Attempt to the equation of weights and measures in Ukraine of the XVIII century.]*. *Kievskaiia starina*, 7, 232–239.

8. Lukomskii, V. K., Modzalevskii, V. L. (1914). *Malorossiiskii gerbovnik [Little Russian armorial]*. SPb.: Tipografiya Sirius.

9. Modzalevskii V. L. (1908). *Malorossiiskii rodoslovnik [Little Russian family tries]*. K.: Tipografiya G. L. Frontskevicha i Ko. T. 1.: A-D.

10. Panashenko, V. V. (1974). *Paleohrafiia ukrainskoho skoropysu druhoi polovyny XVII st.: na materialakh Livoberezhnoi Ukrainy [Paleography of Ukrainian cursive writing of the second half of the XVII century: on the materials of the Left-Bank Ukraine]*. Kyiv: Naukova dumka.

11. Voitsekhivska, I. N., Tomazov, V. V., Dmytrienko, M. F. (Eds.) (2008). *Spetsialni istorychni dyscypliny. Dovidnyk. [Special historical disciplines. Reference]*. Kyiv: Lybid.

12. Zamlynskyi, V. O., Dmytrienko, M. F., Balabushevych, T. A. (1992). *Spetsialni istorychni dystsypliny [Special historical disciplines]*. K.: NMK VO.

РЕЗЮМЕ

Авхутская С. Становление современного канона специальных исторических дисциплин в отечественной науке: вторая половина XIX – начало XXI ст.

В статье исследуется становление ведущих специальных исторических дисциплин в отечественной науке, которые занимаются изучением различных видов исторических источников. Определены основные этапы их развития со второй половины XIX – до начала XXI ст. Обобщены итоги исследований отечественных ученых в области специальных исторических дисциплин – палеографии, дипломатики, метрологии, генеологии, сфрагистики, геральдики, эпиграфики и др. Поданы исследования, которые определяют основные аспекты развития студий

СИД. Сделано ударение на том, что в последнее время наблюдается усиление внимания к истории, теории и методологии СИД.

Ключевые слова: *специальные исторические дисциплины, украинская историческая наука, исторические источники, палеография, дипломатика, метрология, генеология, сфрагистика, геральдика.*

SUMMARY

Avkhutska S. Formation of modern canons of special historical disciplines in the native science: second half of the XIX century – the beginning of the XXI century.

The article deals with the formation of the leading special historical disciplines (further – SHD) in the native science, that study certain types of historical sources and develop theoretical and methodological basis of this research. It is emphasized, that special historical disciplines have come a long way of development and not at once became the special. In the XIX-th century, they had the status of auxiliary historical disciplines. The article highlights the stages of development of SHD from the second half of the XIX-th century – till the beginning of the XXI century, in particular pre-soviet, soviet and modern periods. At the beginning of the XXI century the majority Ukrainian researchers agrees with the need to rename the previously used “auxiliary historical discipline” to “special historical discipline”.

In the pre-soviet period the role of the major SHD as paleography, diplomatics, metrology, genealogy, sphragistics and heraldry in the native science has increased considerably since they acquired the status of independent scientific “auxiliary historical disciplines”, and some of them are taught in the universities of Lviv, Kharkiv, Kiev, Novorossiisk for training of professional historians. The article revealed the contribution of prominent native scientists to development of studios of SHD (I. Sreznevskiy, D. Yavornytskyi, I. Kamanin, V. Lukomskiy, V. Modzalevskiy, I. Krypiakevych, O. Lazarevskiy and others).

The Soviet period was characterized by a continuation of development and becoming of fully new auxiliary historical disciplines that appropriately began to stand out from the classic SHD. Thus codicology and filigranology separated from palaeography, getting the own object of study.

At present there is further differentiation of SHD, extension study of “Ukrainian documentary material”, native experts have productively comprehended the achievements of predecessors and have prepared professional publications.

Therefore, the article presents the studies that define the basic aspects of SHD studios’ development and their place in the Ukrainian historical science. It is marked that recently has observed strengthening of attention of scientists to history, theory and methodology of SHD.

Key words: *special historical disciplines, Ukrainian historical science, historical sources, paleography, diplomatics, metrology, genealogy, sphragistics, heraldry.*